

RECENZIE

MACHO, Peter – KODAJOVÁ, Daniela a kol. *LUDOVÍT ŠTÚR NA HRANICI DVOCH VEKOV. Život – dielo – doba versus historická pamäť*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 2015, 398 s. ISBN 9788022414548.

Rok 2015 sa na Slovensku niesol v znamení 200-stého výročia narodenia vari najvýraznejšej osobnosti slovenských dejín 19. storočia – Ľudovíta Štúra. Ako to na Slovensku už býva zvykom, k istým výročiam sa viaže celý rad podujatí, ktoré „jubilujúcu“ osobnosť alebo udalosť pripomínajú súčasníkom, s odkazom, ktorý je alebo by mal byť pre nich aktuálny. Táto tradícia pripomínania si okrúhlych výročí však má nesporne pozitívny význam. Bez nej by mohli ľudia i doba, čo ovplyvnili aj tvár aktuálnej prítomnosti, upadnúť do zabudnutia, stratiť sa a následne aj chýbať v logike dejín toho-ktorého národa, spoločnosti, skupiny obyvateľstva a pod.

Dívajúc sa cez prizmu Ľudovíta Štúra a celej jeho generácie sa proces slovenského zabúdania na vlastné historické korene „úspešne“ začal realizovať. Zapríčinilo to veľa faktorov, jedným z nich je aj naša kultúrna nedozretosť, z ktorej vyplýva naše nadchýnanie sa všetkým cudzím a nepoznaným, čo sa okolo nás mihne, kozmopolitizmom, ktorý sa nám tu v 90. rokoch minulého storočia natlačil ako symbol pokroku a svetovosti. A keďže Slováci chceli a chcú byť svetovými, tak ako prvé odhodili „staré haraburdie“ vlastnej existencie, vlastnú minulosť do spoločenského a spoločného zabudnutia.

Tieto, možno príkre, slová na našu vlastnú národnú adresu, mi prišli na um predovšetkým v kontrastnej pozícii ku knihe, ktorú pripravil kolektív autorov zaoberajúci sa historickou pamäťou Slovákov. Koniec koncov, dobre že na Slovensku máme Historický ústav SAV a katedry dejín na viacerých univerzitách, ktoré by mali nielen poznávať minulosť Slovenska, a to aj v kontexte európskych a snáď tiež svetových dejín, ale istým spôsobom aj vstupovať do slovenského svedomia, či sa skutočne zaujímate o naše dejiny, či to robíme systematicky, alebo len nárazovo, dôkladne alebo len povrchne, aby sa nepovedalo, keďže sme každodenne konfrontovaní s našimi susedmi, ich postojmi k minulosti, ich výkladom histórie a pod.

Peter Macho a Daniela Kodajová zostavili autorský kolektív, ktorý si všimol Ľudovíta Štúra, jeho prínos pre slovenský národ a vzťah slovenského národa k tejto osobnosti. Jednotliví autori to urobili cez čiastkové pohľady na život a činnosť Ľudovíta Štúra a na prostredie, v ktorom žil a na ľudí, s ktorými v dobrom či zlom prichádzal do styku. Publikácia je rozdelená do dvoch častí. V prvej sú zaradené štúdie (je ich sedem), ktoré sú venované životu a dielu Ľudovíta Štúra so snahou o nový pohľad na túto dlho tradičnú osobnosť staršej slovenskej historiografie. V druhej časti (tu je zaradených desať štúdií) ide skôr o mapovanie reflexie Štúrových aktivít a ich vonkajšieho prejavu, o historickú pamäť a to, ako na jej formovanie pôsobil samotný Štúr.

Prvá štúdia *Ľudovít Štúr a evanjelická cirkev a. v. ako prirodzená platforma pre realizovanie jeho zápasu o povznesenie slovenského národa* je z pera Martina Kováča. V nej sa autor zaoberá vzťahom Ľudovíta Štúra k evanjelickej cirkvi a tiež otázkou, do akej miery bol Štúr veriacim evanjelikom, analyzuje jeho postoje a prejavy a dochádza k záveru, že Ľ. Štúr bol veriacim človekom, mal od malička vypestovaný vzťah nielen k viere, ale aj k evanjelickej cirkvi, no vnímal ju racionálne i kriticky a tiež ako politickú inštanciu, ktorá zohrávala v Uhorsku 19. storočia dôležitú úlohu, a to aj v živote Slovákov.

Eva Kowalská sa rozhodla pozrieť na vzťah Štúra a Karola Zaya, generálneho inšpektora Uhorskej evanjelickej cirkvi a. v., ktorého osud a aktivity sa neustále prelínali so životom a pô-

sobením Ľudovíta Štúra. Tak ako v iných svojich prácach, ukázala majstrovské pero a dokonale poznanie skúmanej osobnosti a doby, v ktorej Zay žil. Položila si otázku, či portrét historického Karola Zaya zodpovedá predstave slovenského percipienta zaujímajúceho sa o slovenské národné hnutie v 19. storočí ako človeka cieľavedome ohrozujúceho existenciu slovenského národa snahou o jeho pomad'arčenie, v jeho prípade po konfesionalnej línii. Jej štúdiá s názvom *Audiatur et altera pars: Vzťahy a prepojenia rodín Zayovcov a Štúrovcov* objasňuje rodové a rodinné pozadie, ktoré formovalo Karola Zaya, a to takmer súbežne s podobnou úlohou vo vzťahu k rodine Štúrovcov. Karol Zay v podaní Evy Kowalskej vystupuje ako plnokrvná bytosť, ktorej cieľom a aktivitám slovenský čitateľ zo začiatku 21. storočia rozumie veľmi dobre, hoci vo vzťahu k slovenským národným snahám v 19. storočí sa ani dnes s ním asi nestotožní.

József Demmel je autorom tretej štúdie *Spisovná slovenčina a uhorskoslovenské zemanstvo. Štúrovčina ako nástroj spoločenskej integrácie?* Autor sa odrazil od konštatácie Milana Hodžu, ktorý v knihe *Československý rozkol* napísal, že spisovná slovenčina vstúpila do života Slovákov ako výsledok dohody Štúra so zemanstvom, za čo vtedy autor uvedenej vety zožal bohatú kritiku. Demmel sa však podujal preskúmať Hodžove tvrdenie, ktoré, ak by sa potvrdilo, by zmenilo pohľad na Štúrove angažovanie sa za slovenský spisovný jazyk vychádzajúci z prostredia stredného Slovenska, najmä Turčianskej stolice. Autor urobil analýzu slovenského zemanstva a ukázal, že bolo dosť početné, že znalosti maďarského jazyka neboli jeho silnou stránkou, že existovala podpora Štúrových snáh, ba aj to, čo nepatrí medzi známe fakty slovenskej histórie 19. storočia, že pri úvahách o vydávaní slovenských novín ho podporovalo slovenské zemanstvo s veľkou zaangažovanosťou Gyorgyho (Juraja) Kossutha, strýka známeho Lajosa Kossutha. Zdá sa, že celkom výstižne charakterizoval dvojdomosť slovenskej šľachty – aj ako príslušníkov uhorskej šľachty ako sociálnej triedy, aj ako príslušníkov slovenského národa, ktorý mal byť v Uhorsku odsúdený na asimiláciu do jedného uhorského = maďarského národa. Ukázal, že podpora Štúrových snáh i slovenčiny mala z ich strany utilitaristické pozadie.

Marcela Bednárová uverejnila štúdiu s názvom *Slovania a slovanská integrácia pohľadom Ľudovíta Štúra*. V nej sa zamýšľa nad Štúrovými úvahami o slovanskej vzájomnosti s hľadaním koreňov tohto záujmu a podmienok, v akých sa Štúrov záujem o slovanskú vzájomnosť formoval a rozvíjal. Ponúka aj komparáciu s Jánom Kollárom a jeho videním slovanskej vzájomnosti, ale aj s realitou slovanského sveta prvej polovice 19. storočia.

Karol Kantek a Eva Kowalská sú autormi štúdie *Kostka Kostič – posledný Štúrov žiak*. V nej načrtli kontakty Ľudovíta Štúra so srbským prostredím a osobitne sa sústredili na Kostku Kostiča, ktorého osobnosť v štúdiu predstavili opraviac a doplniac už existujúce poznatky, najmä z pera srbských historikov. Do ich „personálneho záberu“ sa dostalo viaceró osobností, ktoré v slovensko-srbských, resp. štúrovsko-srbských kontaktoch zohrávali dôležitú úlohu.

Slovanstvo, Európa a Rusko v myslení Ľudovíta Štúra je názov príspevku Marcela Martinkoviča. Bezprostredne nadväzuje na štúdiu Marcely Bednárovej a s ňou sa miestami tak trochu aj prekrýva. Aj tento autor sleduje, ako vnímal Štúr úlohu a postavenie Slovanov v Európe a aké miesto prisudzoval Rusku ako najväčšiemu slovanskému štátu a Rusom ako najväčšiemu slovanskému národu. Ukazuje však aj vývoj názorov Ľ. Štúra na úlohu Ruska a úlohu Západu v nastávajúcom vývoji, ktoré sa menili najmä vďaka Štúrovej dezilúzii z porevolučných rokov v habsburskej monarchii. Tie, ako zdôrazňuje autor štúdie, prešli k mesianizmu a k akcentovaniu veľkej úlohy Ruska pre slovanský svet.

Posledným príspevkom prvého bloku príspevkov, ktoré sa bezprostredne dotýkajú Ľudovíta Štúra, je štúdiá Alice Kurhajcovej *Reprezentácie osobnosti Ľudovíta Štúra v maďarskej historiografii na konci 19. a v prvej polovici 20. storočia*. Tento príspevok patrí už svojim obsahom asi viac do druhej časti príspevkov, ktoré poukazujú na reflektovanie Štúrovej osobnosti a jeho diela. V každom prípade je však dobré, že tu je a že ponúka reflexiu inej historiografie na osobnosť Štúra,

najmä maďarskej. Autorka rozobrala práce troch starších maďarských historikov S. Márkiho, Gy. Szekfűa a L. Steiera, v ktorých sa zaoberajú Štúrom. Je to zaujímavá analýza, len škoda, že sa nezaoberala aj novšími prácami, ktoré by slovenskému čitateľovi priblížili aj novšie pohľady maďarskej historiografie na Štúra.

Druhý blok príspevkov je predovšetkým o reflexii Štúrovej osobnosti v slovenskom prostredí v podstate od jeho smrti až po súčasnosť. V ňom je zaradených desať príspevkov, ktoré sú postavené na sledovaní procesu formovania historickej pamäti Slovákov a peripetiách, ktoré charakterizujú tento nekončiaci sa proces.

Jana Pácalová (*Subjekt, pamäť a identita v literárnych portrétoch Ľudovíta Štúra*) si zobrala „na mušku“ literárne portréty Ľudovíta Štúra, ktoré začali písať jeho súčasníci a spolupracovníci, na prvom mieste Jozef Miloslav Hurban, Ctiboh Zoch, ktorého biografii Ľudovíta Štúra súčasníci neakceptovali, a Viliam Paulíny-Tóth. V tejto súvislosti autorka uvažovala o význame biografii, ktoré sú neraz formované viac spoločenskou objednávkou ako samotnou a pôvodnou snahou autora objektívne sa vysporiadať tak s vlastnou biografiou, ako aj životopisom zvolenej a opisovanej osobnosti.

Sylvia Hrdlovičová je autorkou zaujímavého príspevku (*Od hrobu k pomníku a jubilejným oslavám...*) o pomeroch, aké vládli v Modre v súvislosti so zachovaním pamiatky na Ľudovíta Štúra prostredníctvom pomníka, ktorý by bol adekvátnym významu Štúrovej osobnosti. V príspevku ukázala aktivity, ktoré vyvíjali aj slovenskí národovci v snahe postaviť Štúrovi pomník, a po roku 1918 aj verejní, politickí a iní činitelia a s čím a s kým bol Štúr pritom spájaný. Na pozadí toho všetkého opísala reakcie Modry na rôznorodé snahy prerobiť i premiestniť Štúrov hrob.

Daniela Kodajová (*Oslavy Ľudovíta Štúra ako médium formovania historickej pamäti Slovákov*) sa vo svojej štúdii, po teoretickom vstupe vysvetľujúcom význam osláv a toho, čo tvorí ich základný znak, zaoberala jednak Štúrom organizovanými národnými oslavami, ale hlavne podujatiami a aktivitami, ktoré boli na Štúrovo počesť organizované po jeho tragickom skone. Na príkladoch ukazuje, ako tieto podujatia a rôzne aktivity prispievali k formovaniu historickej pamäte Slovákov, ktorá potrebovala a potrebuje akési záchytné body, o ktoré sa pri vlastnom formotvorňom procese môže oprieť. Samotné oslavy Štúra v 19. storočí boli viac ako problematické, ale literárne texty, výtvarné umenie, dve oblasti tvorivých ľudských aktivít mali široký priestor na to, aby pripomenuli Štúra, v jeho prípade ho aj glorifikovali. Autorka uvádza aj oslavy Štúra po vzniku ČSR v medzivojnovom období a v druhej polovici 20. storočia v čase, keď sa v Československu budovalo socialistické zriadenie na čele s KSČ a dominujúce témy, ktoré sa s nimi spájali.

Peter Macho v štúdii *Biskup Samuel Osuský ako spoluformovateľ historickej pamäti na Ľudovíta Štúra* spojil dva osudy, dvoch slovenských osobností – Štúra i Osuského. Dominujúcim je Samuel Osuský, pre ktorého bol Štúr životnou témou. Peter Macho v štúdii cez Osuského urobil aj dobrú analýzu doby a podobne, ako viacerí spoluautori knihy, ukázal, ako sa dá každá historická téma využiť i zneužiť na politické ciele, a to aj úplne protichodného charakteru. V takom prípade stačí z nej vybrať a izolovane uviesť iba to, čo sa do potrebného obrazu žiada. Ako príklad uvádza Štúra v interpretáciách predstaviteľov SNS i HSĽS.

Nasledujúce príspevky sú predovšetkým historicko-muzeálneho, historicko-didaktického, historicko-literárnovedného a historicko-umeleckovedného charakteru – ich autori – Ľuboš Kačírek (*Ľudovít Štúr a Š(š)ťúrovci v muzeálnej prezentácii a lokálnej pamäti*), Beáta Mihalkovičová (*Prezentácia Ľudovíta Štúra prostredníctvom prvej stálej expozície Múzea Ľudovíta Štúra*), Adelaida Mezeiová (*Ľudovít Štúr v edukačných konštruktoch slovenskej literatúry v 19. a 20. storočí*), Juliana Beňová (*Ľudovít Štúr a slovenské divadlo*), Katarína Beňová (*Vizuálna kultúra Ľudovíta Štúra a štúrovcov v kontexte národných tendencií v habsburskej monarchii*), si všimli reflektovanie Ľudovíta Štúra v jednotlivých uvedených odboroch, pričom načrtli aj historický

proces vývinu a prejavovania sa tejto pozornosti, nesporne ako znak slovenského historického vedomia a historickej reflexie Štúra i jeho doby.

Posledným príspevkom je trochu netradičný pohľad na Štúra, a to jeho stvárnenie na bankovkách a minciach, ktorý spracoval Zbyšek Šusta (*Ludovít Štúr a odraz jeho osobnosti na peniazoch: ikonografické a historické aspekty*).

Zborník *Ludovít Štúr na hranici dvoch vekov. Život – dielo – doba versus historická pamäť* predstavuje nový prístup slovenskej historickej vedy k tradičnej a ako som v úvode aj uviedol – v súčasnosti trocha zanedbávanej téme – Ludovíta Štúra. Všetci autori sa zmocnili svojej problematiky veľmi dobre, poodhalili čosi viac zo života samotného Štúra, ale najmä z obdobia druhej polovice 19. a 20. storočia, z dejín slovenskej spoločnosti a jej národného dozrievania.

Čo sa týka formálnej stránky, mohli by sme upozorniť na „tlačiarenských škriatkov“, ktorí zaúradovali v príspevku Evy Kowalskej, keď jej podsunuli v dátume číslicu sedem navyše (s. 35: Zay a jeho štúdium v rokoch 17874 – 1786) i Sylvie Hrdlovičovej na str. 169, kde redakcii ušiel správny rok – uvedený je rok 1848 namiesto roku 1948 v kontexte pofebruárového (1948) vývoja v Československu. V príspevku Józsefa Demmela je to pomenovanie horného Uhorska (str. 60-61), ktoré sa v slovenčine píše s malým písmenom, keďže nejde o oficiálny názov. A snáď len poznámka ku grafickej úprave sadzby: Nadpisy jednotlivých štúdií, tak ako sú vysádzané, pôsobia rušivo, podobne ako natieraný papier, na ktorom je kniha vydaná, a ten najmä pri umelom osvetlení, keď čitateľ musí natáčať knihu tak, aby sa v nej neodrážali svetlá domáceho osvetlenia a mohol sa pokojne sústrediť na text. A ten je v tomto prípade naozaj dobrý, zaujímavý a podnetný pre širokú a nielen odbornú čitateľskú verejnosť.

Peter Švorec

LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena. *OD PREDJARIA K NORMALIZÁCIÍ. Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia*. Bratislava : VEDA, 2016. 388 s. ISBN 9788022415316.

Roku 2002 vydali traja vedeckí pracovníci Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, ako sa ukázalo, veľmi úspešnú knihu *Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1960 – 1967*.¹ O úspechu knihy svedčí okrem iného i fakt, že autormi zavedený termín „predjarie“ sa medzičasom stal odbornou verejnosťou bežne zaužívaným pojmom, a to tak v tuzemskej, ako i zahraničnej historiografii. Miroslav Londák, Stanislav Sikora a Elena Londáková v svojej práci z roku 2002 analyzovali obdobie, ktoré predchádzalo „pražskej jari“ roku 1968, teda principiálne roky 1963 – 1967. Práve na túto úspešnú spoluprácu spred 14 rokov nadviazal autorský kolektív i v roku 2016 a prišiel s voľným pokračovaním „Predjaria“, v ktorom sa zamerali predovšetkým na udalosti prvých ôsmich mesiacov roku 1968 a nasledujúci vývoj a nástup tvrdej normalizácie v rokoch 1969 – 1971. Práca je koncipovaná ako súhrnné dielo pozostávajúce z troch kníh – každý autor napísal jednu. Sú v logickom, na seba nadväzujúcom poradí: 1. *Politický vývoj na Slovensku v rokoch 1968 – 1971* (autorom je Stanislav Sikora), 2. *Ekonomika na Slovensku 1968 – 1971* (autorom je Miroslav Londák) a 3. *Kultúra v zovretí politiky* (autorka Elena Londáková). Knihy sú potom ďalej delené na kapitoly a podkapitoly.

1 LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena. *Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na slovensku v rokoch 1960 – 1967*. Bratislava : VEDA, 2002.